

ගෝලීය දේශගුණික විපර්යාසයන්ට මුහුණ දීම සඳහා බෞද්ධ පාරිසරික දර්ශනයේ කාලීන වැදගත්කම

මැට්බැඹියේ ධම්මසිරි හිමි¹

හැඳින්වීම

නූතන මානව ශිෂ්ටාචාරය මුහුණ දෙන බරපතලම භෞතික හා පැවැත්ම පිළිබඳ අර්බුදය වන්නේ ගෝලීය දේශගුණික විපර්යාසයන් ය. කාර්මික විප්ලවයෙන් පසුව සිසුයෙන් වර්ධනය වූ මානව කේන්ද්‍රීය භෞතිකවාදී සංවර්ධන ආකෘතීන් සහ අධි-පරිභෝජනවාදය හේතුවෙන් අද වන විට පාරිසරික සමතුලිතතාව සැලකිය යුතු ලෙස බිඳවැටී ඇත (Schmithausen, 1997). දේශගුණික විපර්යාස අවම කිරීම සඳහා නූතන විද්‍යාව සහ තාක්ෂණය හරහා විවිධ විසඳුම් යෝජනා වුව ද හුදු භෞතික ප්‍රතිසංස්කරණවලින් පමණක් මෙම අර්බුදය ජයගත නොහැකි බවත් ඒ සඳහා මානව ආකල්ප සහ සදාචාරයේ ගැඹුරු පරිවර්තනයක් අත්‍යවශ්‍ය බවත් නූතන පරිසරවේදීන් පවා පිළිගනිති. බුදුදහම යනු මිනිසා සහ ස්වභාවධර්මය අතර පවතින අවිඥානාත්මක අන්තර් රඳාපැවැත්ම මැනවින් පැහැදිලි කරන පරිසර කේන්ද්‍රීය දර්ශනයකි (De Silva, 1998). පටිච්චසමුප්පාද න්‍යාය පදනම් කරගත් බෞද්ධ ලෝක දැක්ම තුළ මිනිසා ස්වභාවධර්මයේ ස්වාමියා ලෙස නොව එහි එක් කුඩා අවයවයක් ලෙස පමණක් සලකනු ලබයි. මෙම පර්යේෂණය මගින් පරිසර විනාශයේ මනෝවිද්‍යාත්මක මූලයන් ගවේෂණය කරමින් නූතන ගෝලීය දේශගුණික අර්බුදයට තිරසාර විසඳුමක් ලෙස බෞද්ධ පාරිසරික ආචාරධර්ම පද්ධතිය ප්‍රායෝගිකව යොදාගත හැකි ආකාරය විමර්ශනය කෙරේ.

පර්යේෂණ අරමුණ

මෙම පර්යේෂණයේ ප්‍රධාන අරමුණු පහත පරිදි පෙළගස්වා ඇත.

- නූතන දේශගුණික විපර්යාස සහ පාරිසරික අර්බුද සම්බන්ධයෙන් දැනට පවතින ශාස්ත්‍රීය සාකච්ඡාවන්හි පවතින පර්යේෂණ හිඟය (*Research Gap*) නිශ්චිතව හඳුනාගැනීම.
- පාරිසරික විනාශයට හේතු වන මානව හැසිරීම්වල මනෝවිද්‍යාත්මක හා සදාචාරාත්මක මූලයන් ත්‍රිපිටක මූලාශ්‍රය ඇසුරින් විශ්ලේෂණය කරමින් හඳුනාගත් පර්යේෂණ හිඟය පියවීම සඳහා වූ නව බෞද්ධ ප්‍රවේශයක් ගොඩනැගීම.
- තිරසාර සංවර්ධනය සහ ස්වභාවික සම්පත් කළමනාකරණය සඳහා නූතන ගෝලීය ප්‍රතිපත්ති රාමුවට මෙම බෞද්ධ පාරිසරික ප්‍රවේශය සහ මූලධර්ම ඒකාබද්ධ කළ හැකි ප්‍රායෝගික ආකෘතියක් යෝජනා කිරීම.

1 පාලි හා බෞද්ධ අධ්‍යයන අංශය, ශ්‍රී ජයවර්ධනපුර විශ්වවිද්‍යාලය. dhammasiri@sjp.ac.lk

පර්යේෂණ ක්‍රමවේදය

මෙම අධ්‍යයනය මූලික වශයෙන් ගුණාත්මක පර්යේෂණ ක්‍රමවේදය යටතේ සිදුකරන ලද ලේඛනගත සහ දාර්ශනික විශ්ලේෂණයකි. දත්ත එක්රැස් කිරීම සඳහා පාලි ත්‍රිපිටකයේ සූත්‍ර පිටකයට අයත් මූලාශ්‍රය බහුලව භාවිත කර ඇත. විශේෂයෙන් මිනිසාගේ සදාචාරාත්මක පිරිහීම සහ ස්වභාවික සම්පත්වල ක්ෂය වීම අතර ඇති සම්බන්ධතාව පැහැදිලි කරන දීඝනිකායේ අග්ගඤ්ඤ සූත්‍රය ප්‍රධාන ප්‍රාථමික මූලාශ්‍රය ලෙස යොදාගැනිණි. මීට අමතරව ධම්මපදය සහ වනරෝප සූත්‍රය හරහා පාරිසරික ආචාරධර්ම ගවේෂණය කර ඇත. ද්විතීයික මූලාශ්‍රය ලෙස බෞද්ධ පරිසර විද්‍යාව පිළිබඳව රචිත පද්මසිරි ද සිල්වා (De Silva, 1998) සහ ලැම්බට් ස්මිත්හවුසන් (Schmithausen, 1997) වැනි විද්වතුන්ගේ ශාස්ත්‍රීය ලේඛන මෙන්ම නූතන දේශගුණික විපර්යාස පිළිබඳ වාර්තා ද තුලනාත්මක අධ්‍යයනය සඳහා උපයෝගී කරගන්නා ලදී.

ප්‍රතිඵල සහ සාකච්ඡාව

බෞද්ධ පාරිසරික දර්ශනය පිළිබඳ සාහිත්‍ය විමර්ශනය සහ පර්යේෂණ ප්‍රවේශය

ගෝලීය දේශගුණික විපර්යාස සහ පාරිසරික අර්බුද සම්බන්ධයෙන් බෞද්ධ දර්ශනයේ මැදිහත්වීම මේ වන විටත් ජාත්‍යන්තර ශාස්ත්‍රීය ලෝකය තුළ අතිශය පුළුල් කතිකාවකට ලක් වූ මාතෘකාවකි. මේරි එවැලින් ටකර් සහ ඩන්කන් රයුකන් විලියම්ස් (Tucker & Williams, 1997), ඉයන් හැරිස් (Harris, 1991), පද්මසිරි ද සිල්වා (De Silva, 1998), ලැම්බට් ස්මිත්හවුසන් (Schmithausen, 1997) සහ ප්‍රගති සන්ති (Sahni, 2008) වැනි විද්වතුන් විශාල පිරිසක් බෞද්ධ පාරිසරික ආචාරධර්ම පිළිබඳව විවිධ මාතෘකාන්තර පර්යේෂණ පත්‍රිකා සහ කෘති ගණනාවක් සම්පාදනය කර ඇත. කෙසේ වෙතත් මෙම බොහෝ පර්යේෂණ හුදු න්‍යායාත්මක සහ දාර්ශනික විග්‍රහයන්ට සීමා වී ඇති අතර නූතන දේශගුණික විපර්යාසයන්ට මුහුණ දීම සඳහා බෞද්ධ මනෝවිද්‍යාත්මක හා සදාචාරාත්මක ඉගැන්වීම් ප්‍රායෝගික ප්‍රතිපත්ති රාමුවක් ලෙස යොදාගැනීමේ අවශ්‍යතාවය තවදුරටත් පුළුල්ව සාකච්ඡා විය යුතුව ඇත. මෙම පර්යේෂණය මගින් එකී සාකච්ඡාවන්හි පවතින පර්යේෂණ හිඟය පියවමින් දේශගුණික අර්බුදයේ මූල බීජය වන මානව සදාචාරයේ පිරිහීම සහ එය නිවැරදි කිරීම සඳහා බෞද්ධ ඉගැන්වීම් නූතන තිරසාර සංවර්ධන සංකල්ප සමග ඒකාබද්ධ කරන ආකාරය ත්‍රිපිටක මූලාශ්‍රය ඇසුරින් ගැඹුරින් විශ්ලේෂණය කෙරේ.

පර්යේෂණ දත්ත සහ මූලාශ්‍රය විශ්ලේෂණය කිරීමේ දී පැහැදිලි වන ප්‍රධානතම සාධකය නම් නූතන දේශගුණික අර්බුදය යනු හුදු භෞතික, රසායනික හෝ කාර්මික ගැටලුවක් පමණක් නොවන බවයි. එය මූලික වශයෙන්ම මානවයාගේ සදාචාරාත්මක සහ මනෝවිද්‍යාත්මක පිරිහීමේ (*Moral and Psychological Degradation*) සෘජු ප්‍රතිඵලයකි. නූතන විද්‍යාව දේශගුණික විපර්යාස සඳහා හරිතාගාර වායු විමෝචනය වැනි භෞතික හේතූන් දැක්වීමේ දී බුදුදහම ඊට හේතු වන මානවයාගේ අධික තෘෂ්ණාව, ආත්මාර්ථකාමීත්වය සහ පාරිභෝගිකවාදී ආකල්ප විග්‍රහ කරයි.

මානව සදාචාරය සහ ස්වභාවික සම්පත් පරිහානිය: අග්ගඤ්ඤ සූත්‍ර විග්‍රහය

දීඝනිකායේ එන අග්ගඤ්ඤ සූත්‍රය (දීඝනිකාය, 1956) මෙම පර්යේෂණයේ ප්‍රතිඵල සනාථ කිරීම සඳහා යොදාගත හැකි ප්‍රබලතම ප්‍රාථමික මූලාශ්‍රයයි. ලෝකෝත්පත්තිය සහ මානව පරිණාමය පිළිබඳ බෞද්ධ ආකල්පය ඉදිරිපත් කරන මෙම සූත්‍රය පෘථිවියේ ස්වභාවික සම්පත්වල පරිණාමය සහ විනාශය මිනිසාගේ ආචාරධර්ම සමග සෘජුව බැඳී පවතින ආකාරය මනාව පැහැදිලි කරයි. මුල් යුගයේ මිනිසාට ස්වයංජාතව පැනනැගුණු සම්පත් (උදාහරණයක් ලෙස ‘බිම් හතු’ සහ ‘රස පොළොව’) ප්‍රමාණවත්ව පැවතුණ ද කල් යත්ම මිනිස් සන්තානය තුළ තෘෂ්ණාව, මසුරුකම සහ අලසකම වර්ධනය වීමත් සමග සම්පත් සීමිත වන්නට විය. තමන්ට අවශ්‍ය ප්‍රමාණයට වඩා සම්පත් එක්රැස් කර තබාගැනීමේ පුරුද්ද වර්ධනය වීමත් සමග ස්වභාවික පරිසරයේ සාරය සහ සාරවත් බව ක්‍රමයෙන් විනාශ වී ගිය ආකාරයත් පසුව කෘෂිකර්මාන්තය සහ දේපළ අයිතිය බිහි වූ ආකාරයත් මෙම සූත්‍රය දාර්ශනිකව විස්තර කරයි.

බෞද්ධ පංච නියාම ධර්ම ඉගැන්වීම්වලට අනුව ‘ධර්ම නියාමය’ (මානව සදාචාරය සහ හැසිරීම) පිරිහෙන විට ‘උතු නියාමය’ (ස්වභාවික දේශගුණික චක්‍රය, සෘතු විපර්යාස) විකෘති වන බව අංගුත්තරනිකායේ අධම්මික සූත්‍රය වැනි සූත්‍ර දේශනාවලින් තවදුරටත් තහවුරු වේ. නූතන බනිජ තෙල් භාවිතය, මහා පරිමාණ වන විනාශය, ප්ලාස්ටික් දූෂණය සහ සම්පත් අධිපරිභෝජනය යනු මෙම තෘෂ්ණාව පදනම් කරගත් ඓතිහාසික මානව හැසිරීමේ නවීනතම ප්‍රතිඵලය බව පර්යේෂකයාගේ නිගමනයයි. එබැවින් තාක්ෂණික විසඳුම්වලින් පමණක් මෙම අර්බුදය ජයගත නොහැකි අතර ගැඹුරු ආකල්පමය වෙනසක් අත්‍යවශ්‍ය වේ.

තිරසාර සංවර්ධනය සහ මධ්‍යම ප්‍රතිපදාව පදනම් කරගත් පරිභෝජනය

දෙවනුව පාරිභෝගිකවාදී ධනවාදී සමාජ ක්‍රමය තුළ ස්වභාවික සම්පත් අනුකම්පා විරහිතව සූරාකෑම වෙනුවට බෞද්ධ ආර්ථික හා පාරිසරික දැක්ම යෝජනා කරන්නේ තිරසාර පරිභෝජන රටාවකි. ඊ. එෆ්. ෂුමාකර් (Schumacher, 1973) සිය සුප්‍රකට *Small is Beautiful* කෘතිය හරහා බෞද්ධ ආර්ථික දර්ශනයක් ලෝකයට හඳුන්වා දෙමින් පෙන්වා දුන්නේ නිසි අවබෝධයෙන් යුක්තව අවම සම්පත් ප්‍රමාණයකින් උපරිම මානව යහපතක් සලසා ගැනීම බුදුදහමේ අපේක්ෂාව බවයි. ධම්මපදයේ පූජ්ඵ වග්ගයේ එන පහත ගාථා පාඨයෙන් මෙම පාරිසරික ආචාරධර්මය අතිශය ප්‍රායෝගිකව සහ කාව්‍යාත්මකව පැහැදිලි කර ඇත.

“යථාපි හමරො පුජ්ඵං - වණ්ණගන්ධමහෙය්‍යං

පලෙති රසමාදාය - එවං ගාමෙ මුනී වරෙ” (බුද්දකනිකාය, 1960: 18).

බඹරා මලෙහි පැහැය සහ සුවඳ නොනසා, මලට හෝ ගසට කිසිදු හානියක් නොකර තමාට අවශ්‍ය රොන් පමණක් ගෙන යන්නාක් මෙන් මිනිසා ද ස්වභාවධර්මය පරිහරණය කළ යුතු බව මින් අදහස් වේ. නූතන කාර්මික නිෂ්පාදන ක්‍රියාවලීන් (*Extractive industries*) මගින් පරිසර පද්ධති මුළුමනින්ම විනාශ කර දමයි. එහෙත් බුදුදහම යෝජනා කරන්නේ පරිසරයේ පැවැත්ම සුරකිමින් මිනිස් අවශ්‍යතා

සපුරාගැනීමේ 'මධ්‍යම ප්‍රතිපදාවකි'. බුදුදහම උගන්වන 'අල්පේච්ඡතාවය' යනු දුප්පත්කම නොව අවශ්‍යතාවයට සරිලන පරිදි ජීවිතය සකසා ගැනීමයි. නූතන පාරිභෝගික සමාජයේ කාබන් පියසටහන (*Carbon footprint*) අවම කිරීම සඳහා යොදාගත හැකි ප්‍රබලතම පෞද්ගලික සහ සමාජීය මැදිහත්වීම් වන්නේ ද මෙම අල්පේච්ඡතාවය පුරුදු කිරීමයි.

පෛව විවිධත්ව සංරක්ෂණය සහ පාරිසරික ආචාරධර්ම

තෙවනුව, වනාන්තර සහ පෛව විවිධත්වය සුරැකීම දේශගුණික විපර්යාස අවම කිරීම සඳහා ලෝකයට ඉතිරිව ඇති ප්‍රායෝගිකම විසඳුමයි. ගස් සිටුවීම, ජල මූලාශ්‍ර සුරැකීම සහ පරිසරය පෝෂණය කිරීම බුදුදහම තුළ හඳුන්වා දී ඇත්තේ හුදු සමාජ සේවයක් ලෙස පමණක් නොව අඛණ්ඩව කුසල් වැඩෙන උසස් පුණ්‍යකර්මයක් ලෙසිනි. සංයුත්තනිකායේ එන වනරෝප සූත්‍රය තුළින් මෙය සනාථ වේ.

”ආරාමරොපා වනරොපා - යෙ ජනා සෙතුකාරකා

පපඤ්ච උද්පානඤ්ච - යෙ දදන්ති උපස්සයං

තෙසං දිවා ච රත්නො ච - සදා පුඤ්ඤං පවඨ්ඪති” (සංයුත්තනිකාය, 1959: 60).

වනාන්තර වැවීම, පාලම් ඒදඬු තැනීම, ජල පහසුකම් ඇතිකිරීම වැනි කටයුතු කරන පුද්ගලයාට දිවා රැ දෙකෙහිම පින් වැඩෙන බව බුදුරජාණන් වහන්සේ දේශනා කළහ. නූතන කාබන් අවශෝෂණ (*Carbon sequestration*) ව්‍යාපෘති, වන වගා වැඩසටහන් (*Afforestation*) සහ පාරිසරික සංරක්ෂණ ක්‍රියාවලීන් සඳහා මෙම සූත්‍ර දේශනාව ප්‍රබල ආධ්‍යාත්මික පදනමක් සපයයි. තවද හික්මුන් වහන්සේලා සඳහා පහවා ඇති විනය නීතිවලදී (උදා: පාවිත්තිය පාළිය) ගස් වැල් සිඳීම, ජලයට හා පසට කසළ හෝ අපද්‍රව්‍ය බැහැර කිරීම තහනම් කර තිබීමෙන් පෙනී යන්නේ පෛව විවිධත්වය සුරැකීම බෞද්ධ ආයතනික ව්‍යුහය තුළම නීතිගත කර තිබූ බවයි.

පරිච්චසම්ප්‍රපාදය සහ පාරිසරික අන්තර් රදාපැවැත්ම

අවසාන වශයෙන් බෞද්ධ දර්ශනයේ හඳවන බදු වූ පරිච්චසම්ප්‍රපාද න්‍යාය (*Dependent Origination*) නූතන පරිසර විද්‍යාව (*Ecology*) සමග මනාව සමපාත වේ. ජොආනා මේසි (Macy, 1991) වැනි විද්වතුන් පෙන්වා දෙන පරිදි පරිච්චසම්ප්‍රපාද දර්ශනයට අනුව ලෝකයේ සියලුම ජීවී සහ අජීවී වස්තූන් එකිනෙකට ජාලයක් සේ සම්බන්ධ වී ඇත (*Mutual Causality*). “මෙය ඇති කල්හි මෙය වෙයි” යන මූලධර්මයට අනුව මානවයා යනු ස්වභාවධර්මයේ ස්වාමියා (*Anthropocentrism*) නොව මෙම මහා පාරිසරික ජාලයේ එක් කුඩා පුරුකක් පමණි.

එබැවින් ඇමෙිසන් වනාන්තරයට හෝ ධූවිය අයිස් කඳුවලට සිදුවන හානිය අවසානයේ ශ්‍රී ලංකාව වැනි දිවයිනක මානවයාගේ පැවැත්මට ද තර්ජනයක් වන බව ගෝලීය උෂ්ණත්වය ඉහළ යාම හරහා අද වන විට භෞතිකවම ඔප්පු වෙමින් පවතියි. බුදුදහම උගන්වන ‘අවිහිංසාව’ සහ ‘මෙමත්‍රිය’ හුදු මිනිසුන්ට පමණක් නොව ගහකොළ, සතාසිවුපාවා ඇතුළු සමස්ත පරිසර පද්ධතියටම (*Ecocentrism*) ව්‍යාප්ත විය යුත්තකි.

සමස්තයක් ලෙස ගත් කල පර්යේෂණ දත්ත මගින් පැහැදිලි වන්නේ නූතන දේශගුණික විපර්යාසයන්ට මුහුණ දීම සඳහා එක්සත් ජාතීන්ගේ සංවිධානය ඇතුළු ගෝලීය ආයතන ගෙන එන තිරසාර සංවර්ධන ඉලක්ක සාක්ෂාත් කරගැනීමට නම් බෞද්ධ පාරිසරික දර්ශනයෙන් උගන්වන අල්පේච්ඡතාවය, අවිහිංසාව, සහ අන්තර් රදාපැවැත්ම පිළිබඳ අවබෝධය නූතන ප්‍රතිපත්ති සම්පාදනයන් සඳහා අත්‍යවශ්‍ය මූලධර්ම ලෙස ඒකාබද්ධ කළ යුතු බවයි.

නිගමනය

මෙම පර්යේෂණය මගින් නිගමනය කෙරෙන්නේ ගෝලීය දේශගුණික විපර්යාසයන්ට සාර්ථකව මුහුණ දීම සඳහා හුදු නූතන විද්‍යාත්මක තාක්ෂණය පමණක් ප්‍රමාණවත් නොවන බවත් ඒ සඳහා බෞද්ධ පාරිසරික දර්ශනය පදනම් කරගත් ගැඹුරු සදාචාරාත්මක ආකල්ප වෙනසක් අවශ්‍ය බවත් ය. අග්ගඤ්ඤ සූත්‍රය වනරෝප සූත්‍රය වැනි මූලාශ්‍රය මගින් පෙන්වා දෙන තෘෂ්ණාව අවම කිරීම අල්පේච්ඡතාවය සහ අවිහිංසාව නූතන තිරසාර සංවර්ධන ප්‍රතිපත්තිවලට අත්‍යවශ්‍ය මූලධර්ම වේ. ඒ අනුව මිනිසා සහ ස්වභාවධර්මයේ විවිධත්වය අතර පවතින අන්තර් රදාපැවැත්ම අවබෝධ කරගැනීම තුළින් සමස්ත පෘථිවි තලයේම පැවැත්ම තහවුරු කළ හැකි ඒකාබද්ධ මානව පාරිසරික දැක්මක් මෙමගින් යෝජනා කෙරේ.

ප්‍රමුඛ පද - දේශගුණික විපර්යාස, බෞද්ධ පරිසර විද්‍යාව, පරිච්ඡිද්ධ සම්ප්‍රජාපාදය, තිරසාර සංවර්ධනය, පාරිසරික ආචාරධර්ම

ආශ්‍රිත ග්‍රන්ථ

අංගුත්තරනිකාය. (2005). දෙහිවල: බෞද්ධ සංස්කෘතික මධ්‍යස්ථානය.

බුද්දකනිකාය, ධම්මපදය, (2005) දෙහිවල: බෞද්ධ සංස්කෘතික මධ්‍යස්ථානය.

දීඝනිකාය, (2005) දෙහිවල: බෞද්ධ සංස්කෘතික මධ්‍යස්ථානය.

සංයුත්තනිකාය, (2005) දෙහිවල: බෞද්ධ සංස්කෘතික මධ්‍යස්ථානය.

English Sources

De Silva, P. (1998). *Environmental Philosophy and Ethics in Buddhism*. Macmillan.

Harris, I. (1991). How environmentalist is Buddhism?. *Religion*, 21(2), pp 101-114.

Macy, J. (1991). *Mutual causality in Buddhism and general systems theory: The dharma of natural systems*. State University of New York Press.

Sahni, P. (2008). *Environmental Ethics in Buddhism: A Virtues Approach*. Routledge.

Schmithausen, L. (1997). The early Buddhist tradition and ecological ethics. *Journal of Buddhist Ethics*, 4, pp 1-74.

Schumacher, E. F. (1973). *Small is Beautiful: A Study of Economics As If People Mattered*. Blond & Briggs.

Tucker, M. E., & Williams, D. R. (Eds.). (1997). *Buddhism and Ecology: The Interconnection of Dharma and Deeds*. Harvard University Center for the Study of World Religions.